

«Юстиція, свобода та безпека» переговорного кластеру «Основи», адже саме у сфері безпеки, за оцінками фахівців, ризики будуть не менш серйозними, як, наприклад, вимога ЄС щодо відмежування правничої від правоохоронної освіти у вишах зі специфічними умовами навчання тощо.

Список використаних джерел:

1. Асланян К. Перемовини про вступ до ЄС: правосуддя та права людини (16.09.2024). URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/peremovini-pro-vstup-do-jes-pravosuddja-ta-prava-ljudini.html>.
2. Access to European Union law. Accession criteria (Copenhagen criteria). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-FR-DE/TXT/?from=FR&uri=LEGISSUM%3Aaccession_criteria_copenhagen.
3. Revised enlargement methodology: Questions and Answers (05.02.2020). URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/qanda_20_182.
4. Commission adopts 2024 Enlargement Package (30.10.2024). URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/commission-adopts-2024-enlargement-package_en.
5. Commission staff working document. Ukraine 2024 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee Of Regions 2024 Communication on EU enlargement policy. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:52024SC0699>.
6. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році (2024). *Асоціація правників України*. URL: https://uba.ua/documents/1PR/PR%20%26%20Communications%202023/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_09_09_2024_fin.pdf.
7. Kaufmann D. State Capture Matters: Challenging corruption and a new dataset (June 27, 2024). URL: <https://r4d.org/blog/state-capture-matters-challenging-corruption-new-dataset>.
8. Mirel P. The European Union enlarged from 27 to 36 members? Towards an «Agenda 2030» (9 April 2024). URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/744-the-european-union-enlarged-from-27-to-36-members-towards-an-agenda-2030>.

Ігор СЕРДЮК,

доцент кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ЗМІСТ ОБ'ЄКТИВОВАНОЇ В ЗАКОНІ ІДЕЇ ВЕРХОВЕНСТВА
ПРАВА ЯК ПРИНЦИПУ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В КОНТЕКСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ**

При підготовці тез цієї доповіді автор визначив за мету розкрити зміст ідеї верховенства права як принципу правотворчої діяльності, закріпленого в п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня

2023 року № 3354-IX [5].

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання такого теоретичного інструментарію:

1. Діалектичного методологічного підходу, пізнавальний потенціал якого складають принципи взаємозв'язку та розвитку явищ державно-правової дійсності, а також закони і категорії діалектики. У межах цієї наукової розвідки ідея верховенства права, як принцип правотворчої діяльності, досліджувались автором у системному взаємозв'язку з іншими принципами правотворчої діяльності, а також іншими, пов'язаними з ними правовими явищами, як от правосвідомість суб'єктів правотворчої діяльності, норми права та правовідносини, на підставі та в межах яких здійснюється правотворчість. Гносеологічні можливості категорії зміст були реалізовані в процесі її інтерпретації по відношенню до окремих принципів правотворчої діяльності.

2. Герменевтичного методологічного підходу та спеціально-юридичного методу пізнання, що дозволяють розкрити зміст закріпленого в п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про правотворчу діяльність» припису ненормативного характеру.

3. Формально-логічних методів аналізу та синтезу, що уможливили визначення сутнісного аспекту ідеї верховенства права, як принципу правотворчої діяльності, а також формулювання узагальнюючих висновків.

У методологічному плані важливе значення також мають контекст дослідження, положення теорій принципів права, правотворчості і верховенства права, складовою понятійно-категоріального апарату яких є категорії принципи права, принципи правотворчості та принцип верховенства права, відповідно.

Контекст цієї наукової розвідки складають гарантовані Конституцією України основоположні права і свободи людини, утвердження і забезпечення яких визнано основним обов'язком Української держави [1].

Принципи права являють собою основоположні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю та найвищою імперативністю.

Під принципами правотворчості розуміють основоположні ідеї, незаперечні вимоги, якими мають керуватися суб'єкти правотворчої діяльності в процесі підготовки та прийняття нормативно-правових актів чи інших джерел об'єктивного права.

Конституційна засада верховенства права закріплена у ч. 1 ст. 8 Основного Закону нашої держави і суспільства [1]. За влучним виразом А. Колодія, цей принцип є базовим і найбільш значущим, адже визначає умови життєдіяльності всього соціального організму, тобто порядок створення, існування та функціонування державних органів і громадських організацій, соціальних спільностей, відношення до них, а також між собою окремих громадян. В аспекті правотворчої діяльності важливими є уточнення автора з приводу того, що: 1) цей принцип модифікується в правоутворенні,

завершальним етапом якого є правотворчість); б) не держава створює право, а право є основою організації і життєдіяльності держави в особі її органів і посадових осіб, інших організацій, а звідси впливає і твердження про те, що не держава надає права і свободи людині, а народ створює право, щоб насамперед обмежити ним державну владу [4, с. 33, 81-82].

Принагідно відзначити, що в сучасній правничій науці принцип верховенства права має й інші трактування. На підтвердження цієї тези звернемося до праць вітчизняних правників. Так, зокрема, М. Козюбра зміст досліджуваної нами конституційної засади пояснює через сукупність таких основоположних ідей:

- 1) визнання природних, невід'ємних і невідчужуваних прав і свобод людини;
- 2) принцип поділу державної влади;
- 3) обмеження дискреційних повноважень державних органів;
- 4) верховенство Конституції;
- 5) принцип юридичної визначеності (правопевності);
- 6) принцип пропорційності;
- 7) принцип правової безпеки і захисту довіри;
- 8) незалежність суду і судді [3].

Заслуговують на увагу і міркування А. Зайця з приводу засади верховенства права як важливої складової концепту правової держави в Україні. Вчений, зокрема, відзначає, що принцип верховенства права означає вищу регулятивну значимість права порівняно з іншими регуляторами суспільних відносин, що знаходить вираз у мінімальній достатності правового регулювання суспільних відносин та всезагальності права, позапартійності права, його відносній самостійності щодо політичних сил і деідеологізованості, відносній самостійності щодо судової та виконавчої влади, верховенстві Конституції та законів України [2, с. 5].

Вагомий внесок у розвиток доктрини верховенства права належить Конституційному Суду України та Європейському суду з прав людини. У підпункті 4.1 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положенням ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) верховенство права єдиний орган конституційного контролю визначив як «панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем розвитку суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються «якістю», що

відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [7].

Таке розуміння права, стверджує Конституційний Суд України, не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути і несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню [7].

Для вирішення питання, що складає предмет розгляду, значний інтерес складає наукова стаття П. Рабіновича «Верховенство права (за матеріалами практики Страсбурзького суду та Конституційного Суду України)» [6].

У цій науковій розвідці вчений на основі аналізу правових позицій Європейського суду з прав людини, сформульованих у конкретних рішеннях, дійшов висновку про те, що Євросуд принцип верховенства права розкрив на сьогодні вже досить докладно, більш-менш конкретизовано у цілій низці ознак [6]. У контексті правотворчої діяльності заслуговують на увагу такі риси цього явища:

- 1) визнання пріоритетності, домінування, визначальної ролі прав людини у діяльності держави;
- 2) поширюваність пріоритетності цього принципу на діяльність усіх без винятку органів держави, включно з тими, які наділені правотворчими повноваженнями;
- 3) правова певність, визначеність становища людини у тій ситуації, в якій вона перебуває;
- 4) обсяг будь-якого розсуду й спосіб його здійснення мають бути з достатньою ясністю визначені законом;
- 5) майже безвиняткова можливість доступу до Суду [6].

Оскільки результатом правотворчої діяльності є в тому числі й ухвалення нормативно-правових актів вищої юридичної сили, важливими вважаємо також висловлені автором застереження з приводу «якості» закону, критеріями якої мають бути:

- а) змістовна відповідність правам людини бодай у тій їх номенклатурі, що зафіксована у відповідних міжнародних конвенційних актах (як «всесвітніх», так і європейських);
- б) фактична доступність закону людині, можливість ознайомитись із його текстом;
- в) достатня ясність, мовна зрозумілість закону, яка б дозволяла, нехай навіть за допомогою фахівця-юриста, передбачити з розумною для даних обставин мірою визначеності, наслідки поведінки, що ним регулюються [6, с. 10].

Аналіз різних інтерпретацій вченими принципу верховенства права в контексті правотворчої діяльності дає підстави для таких висновків, що

торкаються змістовного наповнення цієї основоположної ідеї:

1) не держава створює право, не держава надає права і свободи людині. Народ створює право, щоб насамперед обмежити ним державну владу;

2) безумовне визнання органами державної влади, передусім тими, які наділені правотворчими повноваженнями, природних, невід'ємних і невідчужуваних прав і свобод людини та поширюваність пріоритетності прав людини на діяльність цих суб'єктів права;

3) верховенство Конституції по відношенню до інших джерел об'єктивного права;

4) обмеження дискреційних повноважень державних органів у сфері правотворчої діяльності. Обсяг будь-якого розсуду й спосіб його здійснення мають бути з достатньою ясністю визначені законом;

5) вимога юридичної визначеності (правопевності) нормативно-правових актів і, як наслідок, визначеності становища людини у тій ситуації, в якій вона перебуває;

6) вища регулятивна значимість права порівняно з іншими регуляторами суспільних відносин, що знаходить вираз у мінімальній достатності правового регулювання суспільних відносин та всезагальності права;

7) закони, як результат втілення принципу верховенства права у правотворчу діяльність, за своїм змістом мають бути проникнуті ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності;

8) критеріями «якості» такого закону мають бути:

а) змістова відповідність правам людини бодай у тій їх номенклатурі, що зафіксована у відповідних міжнародних конвенційних актах (як «всесвітніх», так і європейських);

б) фактична доступність закону людині, можливість ознайомитись із його текстом;

в) достатня ясність, мовна зрозумілість закону, яка б дозволяла, нехай навіть за допомогою фахівця-юриста, передбачити з розумною для даних обставин мірою визначеності наслідки поведінки, що ним регулюються. Цей критерій фактично є виявом юридичної визначеності закону.

9) право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем розвитку суспільства;

10) незалежність суду і судді та майже безвиняткова можливість доступу до Суду у разі звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод людини новими законами, ухваленими суб'єктом законотворчої діяльності.

Ці умовиводи значною мірою узгоджуються з приписом п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про правотворчу діяльність», згідно з яким верховенство права, як імперативна вимога до суб'єктів правотворчої діяльності та її результатів, «включає, але не виключно, принципи законності, юридичної

визначеності, запобігання зловживанню повноваженнями, рівності перед законом та недискримінації, доступу до правосуддя» [5].

Список використаних джерел:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 03.12.2024).
2. Заєць А. П. Правова держава в Україні: концепція і механізми реалізації : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 1999. 36 с.
3. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки НаУКМА* : Юридичні науки. Т. 64. 2007. Вип. 1. С. 3-9.
4. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.02. Київ, 1998. 391 с.
5. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення 03.12.2024).
6. Рабінович П. М. Верховенство права (за матеріалами практики Страсбурзького суду та Конституційного Суду України). *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 2 (45). С. 3-16.
7. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення більш м'якого покарання) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення 03.12.2024).

Лілія СЕРДЮК,

кандидат юридичних наук, доцент

ЧИ ВІДПОВІДАЄ ЗАКОНОДАВЧА ДЕФІНІЦІЯ КАТЕГОРІЇ ВИБОРИ ПОЛОЖЕННЯМ ДОКТРИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА, ЩО РОЗКРИВАЮТЬ ЇЇ ЗМІСТ?

При підготовці тез цієї доповіді автор поставила за мету визначити відповідність законодавчої дефініції категорії вибори, закріпленої ч. 1 ст. 1 Виборчого кодексу України, тим положенням доктрини конституційного права, що розкривають її зміст.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання таких елементів методології пізнання предмета дослідження:

1) діалектичного методологічного підходу, що ґрунтується на принципах взаємозв'язку теорії конституційного права та практики законотворчості, а також розвитку цих явищ під впливом змін у суспільному житті;

2) герменевтичного методологічного підходу та спеціально-юридичного методу пізнання, що дозволяють розкрити зміст приписів ненормативного характеру, закріплених у ст. 69 Конституції України та ч. 1